

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อุดมการณ์ (ideology) หมายถึงความคิดความเชื่ออย่างเป็นระบบที่กำหนดพฤติกรรมและการกระทำของมนุษย์ รวมทั้งพฤติกรรมการใช้ภาษา (van Dijk 1995: 248) อุดมการณ์เป็นระบบความเชื่อที่สมาชิกในกลุ่มหนึ่งๆ มีร่วมกัน และมีความสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องค่านิยม (values) ทางสังคมวัฒนธรรมอย่างแนบแน่น จึงเป็นบรรทัดฐานให้สมาชิกในกลุ่มใช้ประเมินว่าอะไรดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด ทำให้สมาชิกในสังคมมีทัศนคติต่อเหตุการณ์ต่างๆ ไปในทำนองที่สอดคล้องกัน ตลอดจนให้แนวทางในการรับรู้และปฏิสัมพันธ์กันทั้งในและนอกกลุ่มสังคม

อุดมการณ์กับภาษาที่มีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง วัน ไค้ (van Dijk 1995: 243) กล่าวว่า อุดมการณ์นั้น มักจะถูกผลิตและผลิตซ้ำในแต่ละสังคม ผ่านทางการเขียน (text) และการพูด (talk) ของสมาชิกในสังคม อาจกล่าวได้ว่า “อะไรก็ตามที่เราพูดหรือเขียนเกี่ยวกับโลก ล้วนแล้วแต่เป็นผลมาจากการที่คนเรามีอุดมการณ์แบบใดแบบหนึ่งทั้งสิ้น” (Fowler 1991:10)

ความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์กับภาษา จะแสดงออกอย่างชัดเจนผ่านการใช้ภาษาของสื่อมวลชน โดยเฉพาะในการรายงานข่าวในหนังสือพิมพ์ เพราะสื่อมวลชนนั้นจะเลือกเสนอข่าวผ่านมุมมองของตน บริจเฉทสื่อมวลชน (media discourse) จึงไม่ได้เป็นเพียงกระจกสะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริงเท่านั้น หากแต่ยังเป็นเครื่องมือในการสื่อความคิด ความเชื่อ หรือทัศนคติบางอย่างของสื่อมวลชนไปสู่ผู้อ่านไม่ว่าโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม โดยใช้ภาษาในการรายงานข่าวเป็นสื่อ ทั้งนี้สื่อมวลชนย่อมอยู่ในสถานะที่ได้เปรียบ ในแง่ที่สามารถสื่อความคิดความเชื่อให้คนหมู่มากได้ภายในเวลารวดเร็ว

สื่อมวลชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพิมพ์ มีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการประกอบสร้างความจริง ค่านิยมและอุดมการณ์ให้แก่ผู้อ่านและสังคม และเป็นผู้ผลิตซ้ำ หรือให้นำหนักแก่ค่านิยม อุดมการณ์ของสังคมที่เชื่อถือปฏิบัติกันมาจนเป็นบรรทัดฐาน เป็นการรักษาระเบียบของสังคม (วิลสัน พิชิตกุล 2547: 328) และด้วยเหตุที่คนในกลุ่มหรือสังคมหนึ่งๆ มักจะมีภาพลักษณ์ (image) หรือแบบฉบับ (stereotype) ของคนในกลุ่ม (พวกเรา) และคนนอกกลุ่ม (พวกเขา) ในใจอยู่แล้ว การเสนอข่าวเกี่ยวกับประเทศต่างๆ ในหนังสือพิมพ์ จึงมิได้เป็นเพียงการรายงานเหตุการณ์ที่

เกิดขึ้นหรือสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลของสองประเทศเท่านั้น หากแต่ยังได้สะท้อน ภาพลักษณ์และแบบฉบับของชนชาติต่างๆ ให้ปรากฏ หรือตอกย้ำให้ฝังแน่น จนอาจนำไปสู่ความคิด พฤติกรรม การกระทำและการแสดงออกบางอย่างได้ ดังที่เมอร์ริลล์ (Merrill 1983) ได้กล่าวไว้ว่า

“ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ประชากรทั่วโลกจำนวนมากมีภาพลักษณ์หรือ แบบฉบับของชนชาติอื่นอยู่ในใจอยู่แล้ว และเป็นที่แน่ชัดว่า ภาพลักษณ์เหล่านี้ จะนำไปสู่ความเข้าใจผิดๆในบางเวลา บางสถานที่และบางสถานการณ์ได้”

ตัวอย่างหนึ่งที่ยืนยันแนวคิดข้างต้นได้อย่างชัดเจนคือกรณีความขัดแย้งระหว่าง ไทย-กัมพูชาเมื่อพ.ศ.2546 ที่การรายงานข่าวได้ทำให้เกิดความไม่พอใจ ความขัดแย้งระหว่างคน เขมรกับคนไทย จนนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในที่สุด

กัมพูชามีอาณาเขตติดต่อกับไทยทั้งทางบกและทางน้ำ ยาวกว่า 1,200 กิโลเมตร และมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมายาวนาน เขียน ธีระวิทย์ และ สุนัย ผาสุก (2543: 1) กล่าวว่า “คนที่ อาศัยอยู่ตามชายแดนของทั้งสองประเทศอาจจะรู้จักและเข้าใจกันดี ทั้งในแง่ดีและแง่ร้ายของอีก ฝ่ายหนึ่ง แต่รัฐบาลที่กรุงพนมเปญและที่กรุงเทพฯ รวมทั้งสื่อมวลชนของทั้ง 2 ฝ่าย ยังมีความรู้ ความเข้าใจกันน้อยมาก” ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดความขัดแย้งรุนแรงดังกล่าวขึ้น จึงถึงเวลาที่ทั้งสอง ฝ่ายควรให้ความสนใจติดตามทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาในแง่มุมต่างๆ ให้ลึกซึ้ง เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้อีกในอนาคต ในส่วนของไทย นอกจากจะต้องเข้าใจกัมพูชา แล้ว ยังต้องเข้าใจตนเองให้มากขึ้นด้วยว่าไทยมองกัมพูชาอย่างไร

ผู้วิจัยได้ศึกษาปริจเฉทเกี่ยวกับประเทศกัมพูชาและชาวเขมรในสื่อมวลชนไทย โดยเฉพาะในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยก่อนหน้าที่จะเกิดเหตุจลาจลดังกล่าว พบว่า สื่อมวลชน ไทยมักจะเลือกนำเสนอข่าวในด้านลบเกี่ยวกับประเทศกัมพูชาและชาวเขมร ดังจะเห็นได้จาก การศึกษาความหมายและปริบทของคำว่า “เขมร” จากคลังข้อมูลภาษาไทยของภาควิชา ภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในส่วนที่เป็นฐานข้อมูลข่าวซึ่งเป็นข้อมูล ข่าวหนังสือพิมพ์ไทยรัฐบนอินเทอร์เน็ต 1 ปี ตั้งแต่ ก.ค. 2543 - มิ.ย. 2544 (ขนาด 30 Mbytes) โดย สุ่มตัวอย่างด้วยโปรแกรม CU-concordance จำนวน 193 ตัวอย่าง พบว่าคำที่ปรากฏร่วมกับคำว่า “เขมร” ที่พบส่วนใหญ่ ได้แก่ โจรเขมร ขอบานเขมร บ่อนเขมร วายร้ายเขมร แก๊งค้ายาบ้าชาวเขมร แก๊งเขมรลักเด็ก เด็กเร่ร่อนชาวเขมร ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการเสนอภาพของเขมรในด้านลบทั้งสิ้น

งานวิจัยนี้จึงสนใจศึกษา ปริมาณหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย ช่วงเหตุการณ์ จลาจลในประเทศกัมพูชา ว่ามีการเสนอภาพของ “เขมร” อย่างไร มี “อุดมทรรศน์” อะไรบ้างอยู่ เบื้องหลัง และใช้กลวิธีทางภาษาใดเพื่อสื่ออุดมทรรศน์นั้น โดยเลือกศึกษาจากหนังสือพิมพ์ ภาษาไทย ที่ประชาชนรับรู้ข่าว “เขมรเผาสถานทูตไทย” เป็นสื่อแรก 5 อันดับแรก ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ คมชัดลึก ข่าวสด และมติชน (สวนดุสิต: 2546) ตั้งแต่วันอังคารที่ 28 มกราคม 2546 – วันจันทร์ที่ 3 กุมภาพันธ์ 2546 เป็นเวลา 1 สัปดาห์

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอุดมทรรศน์เกี่ยวกับ “เขมร” ที่ปรากฏในปริจเฉทหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย กรณี เหตุการณ์จลาจลในกัมพูชา พ.ศ. 2546
2. เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาที่สื่ออุดมทรรศน์เกี่ยวกับ “เขมร” ในปริจเฉทหนังสือพิมพ์รายวัน ภาษาไทย

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

กลวิธีทางภาษาในปริจเฉทหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย กรณีเหตุการณ์จลาจล ในกัมพูชา พ.ศ. 2546 มีความสัมพันธ์กับอุดมทรรศน์ว่า “เขมร” ด้อยกว่า “ไทย” และอุดมทรรศน์ ว่าด้วยสำเนียงร่วมในความเป็นชาติของคนไทย

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ข้อมูลที่นำมาศึกษาในงานวิจัยนี้ ได้แก่ ข่าว บทความ คอลัมน์ และข้อเขียน ทุกประเภทที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์จลาจลในประเทศกัมพูชา ในหนังสือพิมพ์รายวัน ภาษาไทย 5 ฉบับ คือ ไทยรัฐ เดลินิวส์ คม ชัด ลึก ข่าวสด และมติชน ตั้งแต่วันอังคารที่ 28 มกราคม 2546 – วันจันทร์ที่ 3 กุมภาพันธ์ 2546 เป็นเวลา 1 สัปดาห์

สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาหนังสือพิมพ์ 5 ฉบับคือ ไทยรัฐ เดลินิวส์ คม ชัด ลึก ข่าวสด และมติชนนั้น เพราะจากการสำรวจความคิดเห็นในหัวข้อ “พฤติกรรมกรรับรู้ข่าว “เขมรเผาสถานทูตไทย” ของประชาชน” โดย “สวนดุสิตโพล” สถาบันราชภัฏสวนดุสิต (30 - 31 มกราคม 2546) ซึ่งได้สำรวจความคิดเห็นของประชาชนทุกสาขาอาชีพที่พักอาศัยในกรุงเทพฯและปริมณฑล จำนวน 1,448 คน พบว่า ประชาชนรับรู้ข่าว “เขมรเผาสถานทูตไทย” จากหนังสือพิมพ์มากเป็น อันดับ 2 รองจากสื่อโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ที่ประชาชนรับรู้ข่าว “เขมรเผาสถานทูตไทย” มาก

ที่สุด ได้แก่ ไทยรัฐ (67.77%) เดลินิวส์ (20.00%) คมชัดลึก (6.67%) ข่าวสด (3.34%) มติชน (1.11%) ตามลำดับ นอกจากนั้นเป็นหนังสือพิมพ์อื่นๆ เช่น บ้านเมือง, แนวหน้า, ผู้จัดการ, กรุงเทพธุรกิจ, ไทยโพสต์ ฯลฯ (1.11%)

เนื่องจากงานวิจัยนี้ ไม่ได้มุ่งเน้นการวิจัยเชิงปริมาณ เน้นการวิพากษ์ จึงไม่ได้ศึกษาความถี่ในการใช้กลวิธี แต่จะศึกษาว่ากลวิธีต่างๆ นำเสนออุดมทรรศน์อะไรบ้าง ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าข้อมูลที่ใช้ คือ ข่าว บทความ คอลัมน์ และข้อเขียนทุกประเภทที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์จลาจลในประเทศกัมพูชา ในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย 5 ฉบับ คือ ไทยรัฐ เดลินิวส์ คมชัด ลึก ข่าวสด และมติชน ตั้งแต่วันอังคารที่ 28 มกราคม 2546 – วันจันทร์ที่ 3 กุมภาพันธ์ 2546 น่าจะเป็นตัวแทนของบริจเฉทหนังสือพิมพ์รายวัน ที่อยู่ในความรับรู้ของผู้อ่านในช่วงเวลาดังกล่าวได้

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546: 107, 198) ได้อธิบายคำว่า กัมพูชาและเขมร ไว้ว่า **กัมพูชา** น. ชื่อประเทศเขมร, **เขมร** น. ชื่อประเทศและชนชาติที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีพรมแดนติดต่อกับไทย ลาวและเวียดนาม มีภาษาพูดอยู่ในตระกูลมอญ-เขมร และมีอักษรของตนเองใช้ เรียกว่า อักษรขอม

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงใช้คำว่า “เขมร” เมื่อกล่าวถึงชนชาติและภาษา และใช้คำว่า “กัมพูชา” เมื่อกล่าวถึงประเทศ (ยกเว้นกรณีที่เป็นตัวอย่างจากหนังสือพิมพ์) และเนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าบริจเฉทที่นำมาศึกษาวิเคราะห์นั้น โดยมากจะเกี่ยวข้องกับคน จึงใช้ชื่อวิทยานิพนธ์นี้ว่า “บริจเฉทเกี่ยวกับ “เขมร” ในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย: กรณีเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกัมพูชา”

1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

อุดมทรรศน์ (ideology) ในงานวิจัยนี้ หมายถึง ความคิดความเชื่ออย่างเป็นระบบที่คนในกลุ่มหนึ่งๆ มีร่วมกัน และสัมพันธ์กับพฤติกรรมการแสดงออก การกระทำ รวมถึงการใช้ภาษาของคนในกลุ่มนั้นๆ (van Dijk 1995: 245)
ในงานวิจัยบางเรื่องจะใช้ว่า อุดมการณ์

ปริจเฉท (discourse) ในงานวิจัยนี้ หมายถึง สถานการณ์การสื่อสารที่ประกอบด้วย ตัวบท (text) ซึ่งหมายถึงการใช้ภาษาและการแสดงออกของคนในสังคม การปฏิบัติทางปริจเฉท (discourse practice) ซึ่งหมายถึง ขั้นตอนการสร้าง การตีความ และการบริโศคตัวบทที่เกิดขึ้น และการปฏิบัติทางสังคม วัฒนธรรม (sociocultural practice) ซึ่งหมายถึง ปัจจัยทางสังคมและ วัฒนธรรมต่างๆ (Fairclough 1995: 6)

หนังสือพิมพ์รายวันไทย หมายถึง สื่อสิ่งพิมพ์ภาษาไทยที่ใช้ชื่อเดียวกัน ออกติดต่อกันเป็นรายวัน ในเล่มประกอบไปด้วยข้อเขียนต่างๆ ทั้งข่าว ภาพข่าวและคำบรรยาย บทนำ บทความ คอลัมน์ รายงานพิเศษ สารคดี โฆษณาและข้อเขียน ปกตินะอื่นๆ ในที่นี้จะหมายถึงหนังสือพิมพ์ที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ คม ชัด ลึก ข่าวสด และมติชน

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบอุดมการณ์เกี่ยวกับ “เขมร” ที่สัมพันธ์กับกลวิธีทางภาษาในสื่อมวลชนไทย กรณีเหตุการณ์จลาจลในกัมพูชา พ.ศ. 2546
2. ได้เห็นกลวิธีทางภาษาที่สื่ออุดมการณ์เกี่ยวกับ “เขมร” ของสื่อมวลชนไทย กรณีเหตุการณ์จลาจลในกัมพูชา พ.ศ. 2546
3. สร้างองค์ความรู้ในการศึกษาภาษาไทยโดยใช้การวิเคราะห์ปริจเฉทแบบวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis-CDA)
4. ช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา และระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อไป

1.8 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ศึกษาผลงานวิจัยเกี่ยวกับกรอบทฤษฎีที่ใช้ งานวิจัยเกี่ยวกับ ปริจเฉทและอุดมการณ์ รวมทั้งเอกสารเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา
2. เก็บข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ ข่าว บทความ และข้อเขียนอื่นๆ เกี่ยวกับ “เขมร” ที่เสนอผ่าน หนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย 5 ฉบับ ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ คมชัดลึก ข่าวสด และมติชน ตั้งแต่วันอังคารที่ 28 มกราคม 2546 – วันจันทร์ที่ 3 กุมภาพันธ์ 2546 เป็นเวลา 1 สัปดาห์

3. จัดระเบียบและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหาอุดมการณ์เกี่ยวกับ "เขมร" ที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษา ตลอดจนกลวิธีอื่นๆ ที่สื่อมวลชนใช้ในการเสนออุดมการณ์เกี่ยวกับ "เขมร"
4. เรียบเรียงและนำเสนอรายงานการวิจัย
5. สรุปผลการวิจัย